

hogy világnézetet csak megszerezni lehet, s ezért felfogása világnézeti türelmetlenségre vezetett. Ezzel ellentétben a liberalizmus világnézeti közömbösséget eredményezett. Ezért kell — a tanterv erkölcsi-világnézeti koncentrációjával — a humánus megoldást keresni, hogy a világnézet magukon a művelődés javain, a velük való foglalkozásban, elsajátításuk folyamatában kiérlelődhessék. Ez be is következik, ha az oktatás tervszerűen fokozza a tanulóban a lelki fogékonyságot, de ezzel párhuzamosan állandóan mérsékli az ennek következményeképp jelentkező lelki elcsüggedést. Ennek feltétele az a tantervileg elő nem írható, módszeresen ki nem mérhető és még kevésbé szervezhetőleg biztosítható tapintat, megértés és példaadás, melyre egyedül a pedagógiai Eros, az igazi alakításvágy teszi képessé a tanárt.

A jó tanár azonban nemcsak születik. »Nincs olyan genie, aki természetesen észével pótolhatná a ma már nélkülözhetetlen teóriák és jól megemésztett tudományok hiját.«¹ »Számptalan szövevényes tárgy e világon általában véve nem azért nem sikerül és leszert csúffá, mert az nagyon is sok pedantizmussal volt kezelve, hanem éppen ellenkező okból, azért, mert annak tárgyalásában az elmulhatatlanul szükséges pedantizmus, mint valami divatból kiküszöbölt unalmas és az igazi lángelmékhez nem illő haszontalanság, hiányzott.«² »— A tapasztalás azt bizonyítja, hogy a lelkesedés csak bázisa lehet mindennek, de a kivitel leginkább a számítástól függ.«³

Prohászka Lajos elmélete legújabb és meggyőző igazolása annak, hogy ez valóban így van, mert »ha együtt jár szívünk és eszünk, bizony áldás lesz abból és soha kár« (Széchenyi). Az iskolában is.

Váradi József.

Nemzetnevelői szempontok a mai társadalmi lélektanban.

Minden nemzet küzdelme a létért, haladásért két fronton dől el: kifelé, külügyi téren és befelé saját kebelében. A szomszéd nemzetekkel szemben egyezményekben és csatatéren csak akkor maradhat győztes, ha előbb leszámolt belső ellenségeivel: a nemzetfenntartó, fejlesztő, termelő, alkotómunka akadályaiival. Ezek legádázabbika az igazságtalanság, a jelent alkotó munka meg nem becsülése, ennek jele az égbekiáltó nyomor és a dúsgazdagság, kísérete anyagi téren az éhség és a tobzódás, a ruhátlanság és a szertelen fényűzés, az üresen kongó díszlakások, bennük ténfergő ebekkel s a gyermeksereggel zsúfolt penészes pincék, nyirkos vályogviskók;

¹ Hitel (M. T. A. kiad.) 111—112. l.

² Önismeret. (Döbl. Hagy. III. k.) 592. l.

³ Gr. Sz. I. Beszédei. 605. l.

szellemi téren a tudatlanság s a kritikátlan, mindent össze-vissza habzsolás; megtorlás a kis tolvajokra, a nagyok kitüntetése, az ingyeneélok jogvédelme, a munkás verejtékének, vérhullatásának lebecsülése. Viszont az igazságos munkamegosztás megfelelő jövedelemmel, az arányos közteherviselés eltávolítja a termelő munka akadályát a szántóföldön, bányában, boltban, műhelyben és hivatalban. A családokban újra éleszti a több gyermek megbecsülését, egészséges, erkölcsös nevelését s a társadalomban ledönti a kínai falat az egyes történelmi osztályok között.

Ennek az alkotó közösségi munkának s a közjóért hozott áldozatnak szinte himnusza az a kis mű, melyben a kitünő ideg orvos, Künkel Frigyes összefoglalta eddigi írásainak szociális eredményeit és egyúttal jövendő munkássága tervezetét. Eddig 11 kötetre menő alkalmazott karakterológiát írt, ezek közül egyik-másik németül 27 kiadásban és 4—5 idegen nyelven jelent meg. Igen alkalmas pillanatban került nyilvánosságra »Közösség« címen a »Wirpsychologie« magyar fordítása,¹ amikor külső nagyobbodás után honalapításunk befelé építő munkájának új korszaka kezdődik. A magyar kritikusok eddig nem méltatták eléggé figyelemre; pedig megérdemli, hogy minden nevelő, minden közéletet irányító tisztviselő gondolatébresztőként elolvassa, sőt elmélkedjék rajta. Ilyen elmélkedés a mi kis tanulmányunk is a nemzetnevelői szempontok kidomborításával.

A művet leszló kritikusoknak annyiban van igazuk, hogy a sok tapasztalati példában nehéz meglátni a dolog velejét, a közösségi lelkület lényegét: az önzéssel szembenálló keresztény szolidarizmust s ennek a közjó megvalósítására irányuló szeretet- és igazságosságmozgatait: az egyetértéssel, együttérzéssel, egyetakarással létrejövő szellemi testvériséget. Ezenfelül Künkel, mint orvos, túlzottan az emberi élet válságos időszakaira irányítja figyelmét, leginkább a serdülő korról, szerelmi megrázkódtatással és a halálfélelem élményeivel foglalkozik. Megengedjük, hogy a természet laboratóriuma az ideg- és lelkibajokban olyan élményelemző munkát végez, melyet sose érnek utól sem a leggondosabb kísérleti intézetek, sem a tudatosan vezetett ankétek, de viszont az egyoldalúan gyűjtött anyag könnyen tévútra visz a feltétel-elemzésben, amint erre példa a mi monisztikus korunkban egymást követő rendszerek serege: *Freud* az egyéni és a közélet minden jelenségét meg akarja fejteni a »libido«-val, *Adler* a hatalmi, érvényesülési vágygal, *Jung* az emberfajta tudatalatti, egyénfeletti atavizmusával, *Heidegger* az aggodalommal és félelemmel. *Künkel* ezen az elméleti téren is szerencsés fejlődésen ment keresztül. Mindíg szembezállott a freudizmussal, egyideig az Adler-féle egyéni lélektan híve, de végül Neumannal

¹Dr. Künkel Fritz: A közösség. A közösség lélektani alapfogalmai. Fordította: Dr. Vető Lajos. Bpest, 1940.

és Allers-sel az egyéni lélektan keresztény jobb szárnyát fejleszti ki. Ez erősen kidomborítja a gyermek szabadakarát, a nevelő felelősségét s a lélektani rendszert elválasztja a belé-erőszakolt sekélyes világnézeti alpból. A Jung-féle »mélység lélektan« egyetemes kollektív tudatalattijával szemben Künkel eljutott a tudatos szellemi alanyhoz, a halhatatlan lélekhez, de még túlságos szerepet tulajdonít a mai történetfilozófiában divatos megszemélyesített egyetemes köztudatnak.

Künkel műve főfelosztásában logikusnak tetszik. Első részében szól a természetadta ösközöségről, a másodikban az önző »én«-ről, ennek típusairól, és válságáról, a harmadikban az egészségesen érlelődő közösségről. A részletek megválogatása már inkább ötletszerű. Meglátszik rajta, hogy szerzőjének vallomása szerint 1000 lapra menő anyag áll rendelkezésére (12. lap), de a fogalmak tisztázása, rendszerbe foglalása nem erős oldala. Dékány István róla is joggal írhatná: »a mai társadalomlélektan fő-hiányossága a rendszertelenség«. ¹ Aki rendszeres áttekintést óhajt, az még mindig nyugodtan fordulhat Dékány kis művéhez, mely az új kiadást ezekben az öröm- és gondteljes napokban szintén megérdemelné.

A közösség lélektana a külsőleg egybetartozó embercsoportok lelki egységbe-ötövésével foglalkozik. Az egység kialakulása közös értékelésekben és hatásokban, egyező magatartásban és ennek következtében sorközösségben megy végbe. Minden tag részeseül a többivel együtt jóban és rosszban, anyagi javakban vagy nyomorúságban, dicsőségben vagy szégyenben. A nemzeti életben ébred hivatásának tudatára, nemesebb önmagára és személyes felelősséget vállal a közösség szolgálatában.

A nemzeten belül a legtermészetesebb részközösség a hivatásos munka szerinti megoszlás. Az ilyen hivatásszervezet tagja magasabb helyről jövő kötelességnek tekinti teendőit. Legmélyebb a közösségi élménynek az átélése, a nagy politikai és vallásos mozgalmak idején. Ennek megfigyelésére most egész különleges alkalom kínálkozik a nagy Németország harmadik birodalmában.

A közösségi élmény szolgálat alapot a társadalom erkölcsstanához és a kultúrfilozófiához. A két világháborút megelőző szellemi áramlatok végzetes tévedésének látszik a közösségi életben a valóság és az érték elválasztása, mert a bennünk lezajló, rohanó valóságot állandóan átjárnak és irányítják a célok és értékek. Az érték pedig nem egyéb, mint a dolgok alkalmas volta a társadalomban élő ember igényeinek kielégítésére, fejlődésének előmozdítására. Már pedig annak megismerésére, milyen jogos igényei vannak az egyes embernek és a közületnek és mi alkalmas ezek kielégítésére, a tapasztalathoz, főleg a történelemhez kell fordulnunk. A jelen helyzet tárgyilagos ismeretével, komoly megítélésével feltétlenül

¹ Bevezetés a társadalom lélektanába. Pécs. 1923. 108 l.

vele jár fájó sebeink, szükségleteink észrevétele, s egyúttal annak az eszköznek a keresése, mellyel ezeket csillapíthatjuk vagy gyógyíthatjuk.

Az értékek és történések végső alapját Künkel helyesen állapítja meg abban a tényben, hogy a világ teremtése nincsen még lezárva, hanem állandóan folyik tovább, nemcsak minden egyes emberi lélek megteremtésével, hanem minden korszakalkotó eszme változásával, és a történelmet csináló vezető lángelmék fellépésével (141. lap).

Hozzáfűzzük, hogy a bennük megnyilvánuló közösségi lelkület nemcsak pepecsel, tüneteket gyógyít, hanem megelőzi a bajokat azáltal, hogy új értékelést, új igényt visz be a közlelkiismeretbe, új jogokat a törvénykönyvekbe. E szociális haladás folyamata a következő: ami ma még csak jótékonyágnak látszik, az holnap már jogos igény, a ma igazságossága a holnap szeretete és a ma szeretete a holnap igazságossága. A közjó iránti nagy szeretettel, elszántsággal kell tehát minden vezetőknek előljárnia a társadalom javításában. A nemi képmutató, hanem valódi szeretetnek alapja és első teendője mindig az igazságosság. Először azt kell megadnom a testvéremnek, ami az övé, ami őt jogosan megilleti, csak azután adhatok rá abból, ami az enyém. Nem lehet a munkások igazságos bérének elvonását elpalástolni néhány száz pengő jutalommal és jótékonyággal.

Ez a fejlődés az emberiség történelmének tanúsága szerint ritkán megy végbe zökkenő nélkül; megakasztja az eszményt-látó elmék gyengesége, s a hatalmon levők nehézkedési ereje. A fejlődésben való haladást jól szemlélteti a közösség felosztása ösközösségre, érlelődő- és látszatközösségre.

Az ösközösség legjobban megtalálható a szoptató anya és gyermeke, s az ősi kultúrák tagjai között, valamint a nagy szerelmek kezdetén. Lényeges sajátosságai: kitartó hűség, bátorság, találékonyság, teremtő erő, fejlődési lehetőség épen akkor, amikor kívülről támadják. Az igaz szeretet és lelkesedés még a testbe is új erőt önt. A háborúban az igazán lelkes katonák térdig érő vízben éjszakákon át náthát sem kapnak, míg odaáza a lagymatag élet s a kínos elővigyázatosság polgárjogot biztosít minden bacillusnak. Az ösközösségnek egészséges fejlődése érlelődő közösséggé ritkán megy végbe simán. Ehelyett két látszatközösség, két egyoldalúság alakul ki. Az önző lelkek, a természetes fejlődéssel szembeszállva vagy az ösközösség fenntartásához ragaszkodnak, vagy csak önmagukkal törődnek. Az első esetnek tipikus példája a túlzó anyai szeretet és az anyás gyermek kölcsönös vonzalma. Nem találnak olyan harmadikat, aki teljesen beleilleszkednék ebbe a szűk együttesbe s ezért többnyire egyedül maradnak. Ha az egyik fél halála szétrobbantja ezt a közösséget, akkor a másik csak öngyilkosságban vagy elmebajban talál kivezető utat. Ez a látszatközösség a családi életet mérgezi meg.

Sokkal veszedelmesebb az önzés másik faja, mert a közélet alapjait ássa alá amikor az egyén a közjóért folyó áldozatos munkából nem akarja kivenni a részét, hanem csak élvezni kívánja mások dédelgetését, vagy kizárólag önérdékből küzd és fárad. Ennek az önzésnek az aristotelesi második hétévben, az iskolábjárás kezdetétől a serdülő kor elejéig négy típusa alakul ki és könnyen uralkodó marad az egész életben. A tipizálás szempontját Künkel abból meríti, hogy a környezet lehet a gyermek hajlamaival szemben túlengedékeny vagy túlszigorú; viszont a gyermek életereje lehet a környezethez mérten túlerős vagy túlgynge. Ha mérlegeljük ezeket a szempontokat, akkor a nagyon újnak tetsző négy típus alig egyéb, mint a régi görög négy temperamentum kiterjesztése szociális térre (Typen der Ichhaftigkeit).

1. Az elkényeztetett passzív gyermek, a *hamupipőke* (Heimchen, tücsök) a régi *melankólikus*. Az ő jelszava: »Én vagyok a család központja, a többiek az én ápolóim és szolgálaim, nem szabad semmit nélkülöznom, fájdalmat éreznem«. Rendszerint öntudatlan betegeskedéssel kíván uralkodni környezetén és megszerezni magának a nyalakodás, alkohol vagy a bódítószerek élvezetét.

2. A *sztar*, az elkényeztetett aktív gyermek. Aki feltétlenül a legelső, legtehetségesebb ember szerepét kívánja játszani. Környezetével szemben követelőző, neki mindenkitől tetszés, elismerés és bámulat jár. Ez a régi *szangvinikusnak* felel meg.

3. Az *urhatnám Néró*, a szigorúan fogott aktív természet (előbb Cézárnak nevezte a *kolerikust*). Az ő életének legfőbb törvénye: »Legyen meg az én akaratom, akkor is, ha belepusztul a világ. A többiek az én ellenségeim, akiket meg kell félemlítenem, le kell győznom«. A közösségi élmény átélésére szinte képtelen.

4. A *fajankó* (Tölpl), a szigorú környezetben elnyomott passzív természet, a régi *flegmatikus*. Az ilyen gyermek képességei egészen vagy részben fejletlenek maradnak. Jelszava: »A többiek ellenségeim, ők az erősebbek, nincsen keresnivalóm ezen a téren (vagy ezen a világon). Nem értek a zenéhez, számtanhoz, nyelvekhez, úszáshoz... nem értek semmihez«.

Az önző típusok közös jellemvonása a veszélyeztetettség s a biztonság örök keresése kibúvókkal: »Hagyjatok békén, ez az én természetem«. Nem saját vakságukat iparkodnak gyógyítani, hanem látóköriük egészséges részei alapján magukat ámitják s hibáikat mások előtt mentetetik, kimagyarazzák. A kibúvóval együtt jár a *tapadás*, görcsös ragaszkodás valamilyen tárgyhoz, állapothoz. A tapadást azonban könnyen felváltja a csapongás: harag, vagy düh kitörése, ide-oda kapkodás.

Az elkerülhetetlen válságot előidézi az *ördögkerék törvénye*, helyesebben a Weber—Fechner-féle szabályszerűséggel rokon el-tompulás és a velejáró ingerfokozás törvénye. Az önző a maga hiú-

ságát, hatalmi vágyát, kényelemszeretetét csak úgy tudja kielégíteni, ha állandóan fokozza a környezetére ható eszközöket. A hamupipóke folyton erősebb, újabb fájdalmakat tüntet fel, hogy környezete meg ne szokja a panaszát. A sztár mindig újabb ügyességet sajátít el, újabb élceket gyárt, a Néró növekvő rettegést terjeszt maga körül, míg a környezete össze nem töri. A természet ugyanis gondoskodik arról, hogy az életben összekerülő önzők magatartásuk fokozásával egymást válságba kergettsék: »Isten egyik betyárt a másikkal püföli el«. Így bánnak el egymással a jótékonyság nagy ügyúi, a művészkedés és a politika sztárjai. A válság addig tart, amíg az önzők vagy teljesen össze nem törnek, vagy ráébrednek arra, hogy nagyobb egységnek a tagjai és megtalálják az utat az önzésből a közösségi lelkületbe. Az egymást pusztító ellenségek közül egymással nemes versenyre kelő nemzet-testvérek lesznek. Ez az a pont, melyen az egyének és a népek sorsa sarkallik.

Köznevelésünknek, családi életünknek sőt lelki vezetésünknek egyik fő baját szemlélhetjük ezekben a szellemesen megszerkesztett típusokban. A röntgenszemét arra használja fel, hogy inkább a hibákat és negatív jegyeket fedezze föl a lelkekben, de nem mutat rá eléggé arra a pozitív erőforrásra, melyből merítve orvosolhatjuk a hibát. Már pedig a vezetés művészetének alapja az a hit, hogy mindenki valami jóra születik s hivatásának betöltésére meghatározott jó hajlamokkal és képességekkel rendelkezik. Az erkölcsi törvénynek is az a lélektani alapja, hogy az embernek saját adottságait, a rábízott talentumokat, a benne rejlő lehetőségeket valóra kell váltania. Életünknek mégis az a tragédiája, hogy a lehetőségeket sokkal jobban fölismerjük másban, mint magunkban. Ezt talán abból érthetjük meg, hogy a helyes emberismeretnek feltétele az igaz szeretet és ellentéte az élesszemű irigység és gyűlölet. A szeretet pedig önzetlenséget, odaadást, másokért hozott áldozatot jelent, ezt nem lehet magunkkal szemben gyakorolnunk. Innen van az, hogy egyébként nagy emberek, sőt nagy emberismerők feltűnő ónámitásban szenvednek. Kortársainkra is ráillik Szent Bernát mondása: »Mindent az égen és a földön ismer Abelard, csak egyet nem: önnön magát.«

A hibák böngészésénél sokkal fontosabb azok forrásának, az önzésnek felfedezése, s minden nemes jellemvonás, minden erény alapjának, a szeretetnek a föltárása. Ha ezt a forrást, az alapot erősítjük, akkor közvetve erősítünk minden jó tulajdonságot s ha az önzést fejlesztjük, készséget szerzünk minden alávalóságra. Helyesebb tehát az önzés típusaival szembeállítani az antitípusokat. A sztár pl. született nevelő, szónok és művész. *Hamupipóke* az elmélkedő, kutató, elemző elméknek az idegalkata. Aristoteles melankolikusnak tartja Platont, ilyennek festik a legnagyobb művészek Szent János evangelistát. A *Néróban* rejlik a vezetők, a hősök és

vezérek nagy természete; az, amit Nepos mond Alkibiadesről: ügylátszik a természet minden erényt és minden bünt egyesített benne. Vezessük rá, hogy eszményi célt tüzzön ki magának a nemzet, a haza javát, vagy Isten országát, erre irányítsa Isten adta öserejét, hivatásos teendőinek kiváló végzésével. A *fajankó* kis sikerek eléréséből merít bátorságot és belőle válik a gondos, pontosan dolgozó, kiváló polgár. A célt ekként nem a hibák irtásával, sem pedig a kedvetlenül önmegtagadást hangsúlyozó ellenkező erénnyel érjük el, hanem annak az értéknek megvalósításával, amelyre az egyén hajlamot és képességet érez.

A társadalmi lélektant éppen azért nehéz felhasználnunk nevelői szempontból, mert ritkán található meg benne a személyiség s a jellem pontos meghatározása. Ezt Künkel művében is nélkülözzük. E fogalmak mai tartalmát legjobban megközelíthetjük a következő kis magyarázattal: A *személy* testből és értelmes lélekből álló emberi egyén minden vele született hajlamával és paragon heverő képességével. Az értelmességből következik a megértés, öntudatra ébredés, a történelmi és örök életre szóló hivatás belátása és a szabadság érvényesítése a lehetőségek birodalmában. A *személyiség* az egyén tengernyi lehetőségéből megvalósult kiművelt tehetségek, készséggé alakult hajlamok egységes egésze. Az emberi személy tehát egy és ugyanaz, változhatatlan a bölcsőtől a sírig, sőt a síron túl s ezért nem lehet mindenkiből mindent nevelnünk. A *személyiség* viszont az ember sorsával s a környezettel szemben elfoglalt szabad magatartásával folyton alakul, mert a benne rejlő kincsekből mindig újabb és újabb lehetőségek válnak valóra. A történelmileg adott helyzetben a lehetőségek közül az ember rendszerint azt választja, amit értékesebbnek ítél, vagy érez. Lassanként az élet folyamán értékskálát állít fel s ezt az állandó értékszemléletet (a *világnézet* mintájára mondhatnók értéknézetnek), a szokásos értékeleti módot nevezzük jellemnek. Természetéből következik, hogy együtt változik a személyiséggel.

A személyiségnek fő sajáttsága, az igazi alkotó, teremtő erő, csak a közösségben bontakozhatik ki. Az alkotó cselekvés voltaképen a közösség belső és külső magatartása olyan feladatokkal szemben, melyeket a történelmi helyzet tűz ki. A sürgős feladatok rendszerint kivezetik az egyént a válság állapotából és összetörik a közélet megmerevedett formáit. Új alkotás ugyanis csak akkor jöhet létre, ha a múlt elavult alkotásait elhárítják, félretaszítják az útból. A haladás küzdelemmel jár, s a surlódás-nélküliség egyértelmű a terméketlenséggel és a unalommal.

A korunkban túlbecsült öntudatos egyén nem igazi személyiség, mert csak magára eszmél, magában gyönyörködik, vagy gyötrődik, de nem alkot a társadalom kedvéért. Gondolkodása többnyire a tettek halála. Ezzel szemben az igazi személyiség mindig magában

rejt valamit az úttörőből, a vezérből, aki magára hagyatva áll az önzők nagy tömegével szemben. A közösség nem a nagy számban él, hanem az önzetlen, vezetésrefermett emberekben, akik világosan látják a közjó eszményét és össze tudják mérni a helyzetadta lehetőségekkel. Ha a vezető nem hajt a tapasztalat szavára, akkor megsontosodik, vagy rajongóvá válik. Az alkotóelme röntgen-szemmel látja a közösség tagjaiban szunnyadó erőt, képességet és hajlamot, ezekhez és a történelmi viharokhoz alkalmazkodva közeledik az eszmény felé. *Verulamii Bacon* jelszava: »Natura parendo vincitur«, a természet hozzá alkalmazkodva győzhető le, szellemi téren is érvényesül. Ha a többiek megértik vezetőjüket, akaratuk benne megtestesül, míg ha visszautasítják, akkor már csirában bomlasztják a közösséget és lelkileg másikat alakítanak. Ezek nehezen megállapítható belső határok. Meg nem látásuk és meg nem vonásuk az emberiség életében számtalan tragédiának okozója.

A vezető személyiség ritkán szaktudós, akiben a begyakorolt mechanikus módszer és az elraktározott tudáshalmaz könnyen gépiessé és élettelenné válik. A született vezető csak annyit tanul, amennyit cselekvő készségével feldolgozni tud.

A rátermett vezető ember kevés, bár minden kornak, minden népnek megszületik az istenadta vezére s a népek boldogsága azon fordul, meg tudják-e különböztetni az ilyen alkotó szociális lelkületet a Nérók hatalmi gögijétől és a sztárok hiúságától. A társadalmi együttélésnek az az igazi létalapja, hogy minden emberi csoportnak, közösségnek tagjai testi erőben, szellemi képességben különböznek, bár erkölcsileg egyenlő méltóságúak. S ahol túlmagasak a válaszfalak az egyes társadalmi rétegek között, ott önzés uralkodik, nem becsülik a tagok erkölcsi értékét s a közjóért folyó küzdelmes munkáját.

A közjóért folyó munkafelosztást intézményesen a társadalmi rétegek rangsora határozza meg, ezt pedig három tényező alakítja ki: 1. A belső érték szerinti rangsor, az alkotó erő és a közösségi lelkület foka. Ez határozza meg az egyén helyét és szerepét. 2. A társadalom hagyományos hierarchiája, mint a belső rangsornak külső megkristályosodása. 3. A könyöklő, törtető emberek érdekszövetkezete. Minél jobban megvalósul a külső hierarchiában a rátermettség belső rendje, minél több kellő ember kerül a kellő helyre, annál boldogabb a társadalom, mert a jó vezetők senkit sem sujtanak oly teherrel, melyet nem tud elviselni és nem tűrik a mások munkájából élösködő heréket. Viszont szerencsétlen az a közösség, melyben a rangsor-alkotás harmadik tényezője, az önzőknek titokban összefogó cimborasága érvényesül, mert ezek kivétel nélkül kisebbségi érzésben szenvednek, minnek következtében szüntelenül hatalomra, érvényesülésre, vagy pedig ezek birtokában állandó biztonságra, befolyásuk fokozására törnek s mindezt pusztán saját énjük, nem pedig a közjó, a haza szolgálatában.

Ezeken a lélektani alapokon épül fel a közösségi erkölcsstan és a népek kultúrája. Aminek ugyanis történnie s jönnie kell, az a közösség erőteljes felelete azokra a kérdésekre és feladatokra, miket az élet s a történelmi helyzet támaszt vele szemben. A döntésért a vezetőknek kell a személyes kockázatot vállalniok, mert a jövőbe sose láthatunk biztosan. A teljes biztonság s a hibától való mentesség önző, elérhetetlen cél. S éppen azért terméketlen, mint a bürokrata tisztviselői kar, mely arra tesz kísérletet, hogy a s-ok minden esetben kezére adják a teendőt s az egyéni döntéssel együtt az egyéni felelősség alól is kivonja magát. Ezzel a felelősségtől irtózással könnyen együtt jár az elszigetelődés és a közügy elárulása. E megcsontosodott önzőkkel szemben a közösségi lelkületet jellemzi a produktivitás, hűség a közjó eszményei iránt, felelősségteljes közreműködés a nagyobb közösség, a haza javának elérésében. A kifejlett személyiség türelmes marad a szenvedésben, a lemondás éveiben egyik reménységet temeti a másik után, feláldoz mindent, amije van, de a bátorságát nem veszíti el, mert hiszi, hogy ez a közösség, melyhez szíve szerint tartozik, életben marad. Hisz az egyén felett a családban, hol a Teremtő minden ember számára a legjobb nevelő iskolát nyitotta: a megértésnek, a felelősségnek és a részvételnek természetes kibővülését. Hisz a család felett a népében s a népek közös rendeltetésében, a jelen felett az örökkévaló Istenben, kitől minden alkotó erő hitbizományba kapunk. Itt már érintkezik a közösség tana a vallásos hit birodalmával, melynek tovább adja meg nem oldott feladatait (142. l.).

A fejlődő közösségi lelkület magva minden kultúrának, mert belső magatartásunk kifejezésének eredménye a tudomány, a művészet, a filozófia, az állam és az egyház állapota. A kultúralkotás alapvető ténye, szinte központi élménye a *művészi élmény*, mint a közösség közvetlen átélésének útja. Ebben nyílik fel az ember szeme, hogy a saját lelkében lappangó, de ki nem bontakozott, meg nem élt lehetőségeket látni és értékeltetni tanulja. A költészetben másoknak sorsa magával ragad: örvendezünk az örvendezőkkel, fájdalmat érzünk a szenvedőkkel. E művészi átéléssel rokon a *történeteszemlélet*, mellyel részt veszünk letűnt személyek, korok sorsközösségében. Minden történettanítás ilyen szemnyitogatás s a történetírók közötti viták kísérletek egymás hályogjának eltávolítására. Akinek a művészi élmény és a történeteszemlélet felnyitja a belső szemét, az megszabadul az önzéstől, meg tudja különböztetni mi használ és mi árt a közösség fejlődésének, mikor szabad az egyes embert a közösség érdekében feláldoznunk vagy a közösségből kizárniunk.

Künkkel a legjobb szociális nevelő intézménynek a családot tartja, hol maga a természet kényszeríti ki a kölcsönös megértésnek, kötelelességteljesítésnek bővülését és erősödését. Mellőzi azon-

ban a jól vezetett intézetet és iskolát, hol mai viszonyaink között — amikor a kevés gyermek elkényeztetése miatt nagyra nő a családi önzés — még inkább fejlődik nemes irányban a testületi szellem az egyes iskolai osztály s egész intézet. tanulói, tanítói között. A jó iskola neveli nagyra a haza iránti, a közjó iránti megbecsülést és odaadó szeretetet. Ez alapozza meg tudással, érzelmerjesztéssel, példával és gyakorlattal a világnézetet s nyújtja mindazt, ami megérleli az egyöntetű nemes gondolkodási módot, a közösségi észjárást és öszertartást.

A közösségi lelkület kialakításában elismerjük a jól vezetett és értékelt művészi élménynek erejét is, de Platonnal valljuk, hogy a fékevesztett műélvezet, a mindent össze-vissza olvasás, a színházakban, mozikban és tárlatokon az éretlen szemléletés aláassa nemzeti létünk alapját, a tiszta erkölcsöt, megfertőzi a családi szentélyt s ezzel egész kultúránkat. A kultúrák alkonyára Spenglernél mélyebben mutat rá a misszionáriusok tapasztalata. Az iskoláikban fölnevelt néger gyermekek tanulása, teljesítménye vetekszik a hasonló korú európai gyermek eredményével. És ha pl. egy emberévű családnak a gyermekét sikerül a népiskola után eljuttatni a római propaganda fidei hatalmas intézetébe, akkor ez az ifjú elvégzi az olasz középiskolát, sikeresen folytatja az egyetemen filozófiai, teológiai tanulmányait, közben — nem egyről jegyezték fel — már gondolkodik saját népnyelvének nyelv-, mondat- és jelentéstanáról, amit később odahaza meg is ír gondos tudományos módszerrel. Míg ha visszakerül az elemi iskola után családjának, törzsének kebelébe, részt vesz a második kultúrfokon élő népek züllött életre tanító, ifjúságavató szertartásain, az Európában is terjedő érzékiséggel fűtött néger zene, a tánc és a túlzott nemiélet hatása eredményeként csakhamar visszasüllyed törzsének alacsony színvonalára. A kulturális haladásnak legfőbb akadálya tehát a szellem látóhatárának befödése a szertelen nemiélet mocsárgözüével.

A művészi élmény akkor válik igazi közösséget fönntartó, fejlesztő erővé, ha hozzájárul a vallásos élmény, amely nemcsak beleéli magát mások helyzetébe, mint a műélvező, hanem segítő készséget is nyújt nyomorgó, szenvedő testvérének. A családban a családért 30 éves koráig dolgozó Krisztus példájára kötelességének érzi a termelő munkát az örökkévalóság jegyében. Az örökhaza felé tekint, de tudja, hogy az örökkévalóságot itt a földi hazában kell kiérdemelnünk. Az Isten, mint abszolút érték, mint élő igazság, szépség és jószág iránti odaadás a márványalapja a hazánk, a népünk iránti áldozatkészségnek. Erre gyönyörű példát mutatott a kolozsvári börtönök penészes levegőjében 1938-ban együttélő 130 katolikus és protestáns magyar, amikor egymásután imádkozták a Jézus Szíve litániát, énekelték az ősi Mária énekeket, majd pedig a zsoltárokat. Nem félték egymás hitéből erőt meríteni, mert min-

den dolog szent volt előttünk, ami a gondviselő Isten akaratát beleállította a sorsukba.

A Künkel-féle általános történeti szemléletnél fontosabb a hazai történet, a hazai föld, nép és természet ismerete. Általában nagy átka a mai kornak, hogy a faj, népiség, kultúrnemzet, politikai nemzet, állam és közösség sokat vitatott és elködösített fogalma mellett háttérbe szorítottuk a haza fogalmát és a haza iránti szeretet érzelmét. A haza fogalma igen alkalmas arra, hogy a közösségi lelkiület szétagolt mozzanatait újból nagy egységbe tömörítse. A haza jelenti a földet, az országot, a területet, amelyen és amelyből testvéreinkkel együtt élünk, melynek sorsával, minden rögével törődünk s amelyet különböző hivatások szerint szinte együtt művelünk. A haza számunkra a Kárpátok medencéjének letagadhatatlan földrajzi, gazdasági, kulturális egységét jelenti. Ez a fogalom összefoglalja az ezen a területen élő népeket, akikkel szemben a haza tölti be a kenyéradó, létfenntartó, nevelő, kormányzó szerepet. Őrzi, főleg az elemiiskolákban, az anyanyelvet, az egyes tantárgyak keretében különböző nyelveken hirdeti a magyar kultúra tartalmi egységét, tartalmi egészét, mint a különböző népek harmóniájának és boldogulásának útját.

A haza fogalma nem alakult még soha különböző ideológiák szerint. Igaz magyar ember nem mondhatta, mint a világháború alatt annyiszor a »népvezérek»: »Az angol munkás, a francia proletár, a román proletár... sokkal közelebb áll hozzám, mint a magyar munkaadó burzsuj!» A haza-fogalom állandóságát igazolja annak kifejtése Aquinói Szent Tamás irataiban. Igazat kell adnunk Chertonnak, aki azt mondta, hogy az emberi társasélet kérdéseiben valóságos próféta volt az angyali doktor. Nemcsak azt látta meg, hogy az alkotó munka megbecsülése és szeretete elvész a néprétegekben, ha túlságosan ráhagyatkoznak az akkoriban keletkező kereskedelemre és váltóüzletekre. Már akkor hirdette a szabadkereskedelem rajongóival szemben az uzsora természetellenességét és nyíltan vallotta, hogy a kereskedelem a közélet erős ellenőrzésére szorul, mert nem egészen rendes dolog, hogy az ember az árut többért adja el, mint amennyiért vette, főleg többért, mint amennyit ér.

A haza fogalmát is úgy tisztázta, hogy mindmáig tanulhatunk tőle. »Az ember különbözőképpen válik mások lekötözöttjévé, és pedig azok kiválósága és a tőlük nyert jótétemény szerint. Mindkét szempontból Istené az első hely, aki önmagában legkiválóbb és mind létünknek, mind pedig boldogságra irányításunknak első forrása, végső célja. Létünk és kormányzásunk második forrása és föltétele: szüleink és hazánk, akiktől létünket, nevelésünket nyertük... A haza iránti tiszteletben egyúttal benne rejlik minden polgártársunknak és hazánk minden barátjának tisztelete és megbe-

csülése. Tömör meghatározásai még: »connaturale principium producens in esse et gubernans... conprincipium parentum.« Létünknek és nevelésünknek természetünkkel járó elve. Kimondja benne azt, hogy az egyesek és a népek fennmaradása az egységes neveléstől, kormányzástól, az ősi hagyományokhoz való ragaszkodástól, de egyúttal a természet rejtett lehetőségeinek kifejezésétől függ. Hazánk mindaz, ami segít szüleinknek abban, hogy belőlünk művelt, kötelességtudó, becsületes embert faragjanak, olyant, aki nemzettestvéreivel egyetértésben, együttérzésben s a közjóért együttműködésben törekszik hazájának mindig boldogabbá tételére. Ezt a fogalmat vallották a mi nagy királyaink, ezért a földért küzdöttek nagy hadvezéreink, katonáink, ezt énekelték meg koszorús költőink, ezt öntötték ércbe, vésték márványba s rejtették égbenyúló tornyok szimbólumába alkotó művészeink. Ennek történelmi kutatása, lélektani és logikai kiépítése lehet méltó feladata a hungarológiának: egy hatalmas intézményben tömörített szociológiai, néprajzi, lélektani, nevelői munkásgárdának, amely hivatott arra, hogy szellemtudományi alapon kiegészítse a könnyen túlzásokba eső, már tíz szakosztállyal rendelkező Nemzetbiológiai Intézet munkásságát és helyes irányba terelje annak keresztényellenes biovallás felé hajló illúzióját.

Mester János.

Gondolatok a magyar irodalomtanítás megalapozására.

Manapság igen sok panasz hangzik el tanári körökben, különösen nagyvárosi tanárok között, a miatt, hogy a diákok bármit inkább hajlandók olvasni, mint a klasszikus magyar irodalmat. A panasz nem épen új, és az alapját tevő tény: az átlagos diák idegenkedése a klasszikus irodalomtól többé-kevésbé mindig megvolt. Oka ennek elsősorban a klasszikus irodalom lényege. Hogy más jegyeket ne említsünk: eszmékben kifogyhatatlan bősége, időtlensége, a nyelv és stílus régiessége. Mindez sokszor oly feladatot ró az olvasóra, amelynek nem csak az átlag-diák, hanem még az átlagos műveltségű felnőtt sem tud megfelelni. Ha a lényegi okok mellé még hozzávesszük a körülményekből folyókat is: pl. a leckeszerűség kényszerét, a tárgyalások hosszadalmasságát stb., rem csodálkozhatunk azon, hogy a diák lelkében mindig élt bizonyos idegenkedés a klasszikusnak vett irodalommal szemben.

Az általános panasz azonban ezen túlmenőleg azt látszik bizonyítani, hogy ez a mindig meglevő idegenség különösen a nagyvárosi diák lelkében oly méreteket öltött, hogy a tanárnak fel kell vennie ellene a komoly küzdelmet.

Első teendő: meg kell vizsgálnunk, mi a legfőbb oka annak, hogy a nagyvárosi diák szinte aposztazia-szerűen elfordul a klasszi-